

Момчило Суботић

Институт за политичке студије, Београд

ИМПРЕСИЈЕ О ДЕЛУ МИЛОША КНЕЖЕВИЋА

Дела Милоша Кнежевића би се могла поделити на неколико тематских група. У прву свакако спадају геополитичке теме. Готово сва Милошева дела су прожета геополитиком као константом која обликује политичку стварност света као и политичке процесе и односе на регионалном и локалном нивоу. Нема теме из домена друштва, политике, државе која није непосредно или посредно детерминисана геополитичким фактором. Милош је аутор десетак књига из области геополитике: *Балканска пометња (1996) Мозаик геополитике: идентитет, транзиција, српско питање (2008), Призма геополитике: геополитичка димензија националног идентитета (2013)*, ту су и бројни чланци који расправљају на тему геополитичности појединих државно-политичких феномена, посебно кад је реч о српском етнојезичком, политичком и државном простору. Овде, наравно спадају и Европске и Америчко-натовске теме: *Европа иза лимеса (2001)*, „Где је Европа: Европа је у европском мноштву“ (чланак 2008); *Евроскептицизам: Где је Европа: III евроскептичких фрагмената (2008), Моћ Запада – нова стара Европа 1. (2005); Крстарећа демократија: агресија НАТО на Југославију, 24. март – 11. јун 1999. (1999)*

Други круг чине југословенске и српске теме. „Верски чинилац сецесионих сукоба: вера и црква у процесу разла-

гања државе“ (чланак 2009), *Парадигма распада: разлагање државе у огледалу узрочности*. (2009); „Одлевање Републике Српске“ (чланак 2007); *Изневерена држава: Србија и Црна Гора у времену разлаза*. (2007). „Србија и „Западни Балкан“: спорна западност Западног Балкана“ (2012); *Смутна времена 1. Пад на памет* (2008); *Жамор кризе* (интервју Биљани Живковић – 2008); „Српски народ пре и после Југославије“ (чланак 2013) *Збитије Великог рата: трагови непометени у памћењу – Србија и политика великих сила 1914-2014* (2014). Посебан део чине косметске теме: *Косово и Метохија: сценарији будућности, Косметске теме* (1996–2006), *Отмица Косова* (2006), *Косметске теме – 2 књиге* (2007) и други бројни чланци о судбини Косова и Метохије и Србије.

Пажњу Милоша Кнежевића привукли су и српско-руски односи којима је посветио књигу *Србија и Русија: савремене и геоекономске и геополитичке дилеме* (2008) и чланак „Снажење Русије и савремена Србија“ (2008).

Писао је Милош и дневник, као и документарну литературу и белетристику, а писао је и из домена политичке и правне теорије и филозофије, као што је чланак „Проблем правде“ (1995), затим „Светозар Стојановић (1931–2010) од метаетице до постполитике“ (2015). Ово нису сва Милошева дела, али јесу најважнија, и она потврђују тезу да је Милош Кнежевић најкомпетентнији сведок и хроничар новије српске друштвене и политичке мисли. Јер, познавао је да је Милош проучавао и Симиновце и Праксисовце, и либерале и марксисте, и бољшевице и социјалисте с „људским ликом“, и Голооточане и њихове прогонитеље, и монархисте и републиканце, и важне преживеле четнике и партизане, и Србе и Црногорце, и Црногорце Србе и само-Црногорце, и унионисте и сепаратисте других вера и нација. Важно је истаћи да је Милош Кнежевић половином деведесетих година 20. века, дакле у време грађанског рата водио разговоре са истакнутим српским интелектуалцима и теоретичарима, из чега су уследили његови интервјуи, веома значајни за Милошеву теоријску и интелектуалну опремљеност. Та дела су настала 1994. године: Разговарао и расправљао је са Миодрагом Јовичићем (1925–1999) „Од конфедерације до регионалне државе“; Иваном Максимовићем (1924–2007) „Ефикасна при-

вреда“; ту је даље Божидар С. Марковић (1903–2002) „Повратак вере у демократију“, који је књигу-књижицу (37 страна) *Начела демократије* написао још 1937. године; Радомир Лукић (1914–1999) „Док има народа има и наде“; Смиља Аврамов (1918-) „Парадокси распада“; Загорка Голубовић (1930-) „Модернизација пред изазовима традиционализма“; Реља Новаковић (1911–2003) „Кавкаско порекло Срба“; Љубомир Тадић (1925–2013) „Држава је услов опстанка заједнице“; Ђурић Михаило (1925–2011) „У трагању за новим путевима мишљења“; Михаило Марковић (1923–2010) „Самоопредељењем до равноправне заједнице“. Ако се поменутима прикључи Добрица Ћосић, кога је Милош добро познавао, можемо да претпоставимо ширину знања и интересовања Милоша Кнежевића. Познавао је Милош и једног од бољих познаваоца Дубровачких Срба католика, као и Срба католика уопште – Јеремију Митровића . Десет година касније (2004) Милош Кнежевић је вероватно и под утицајем ових интервјуа написао веома интересантан чланак под насловом „Филозофија као политичка судбина: филозофи политичари – политичари филозофи“.

За свој богат и разноврстан списатељски опус, који је нераскидиво везан за његов уметнички порив изражен у скулптурама, Милош каже: „Писање и дељање укрстило се у окаснелом открићу. Написао је чак четрдесетак књига. Скулптура је истовремено урадио двоструко више, можда стотинак. Предузетом напору наденуо је назив *Замисао Замах*. У кинетичком погледу замах се, дабоме, односи и на скулптуре, дословно можда и више него на књиге. Ударац о дршку длета које дуби дрво исходи из енергичног замаха руке. То је физички чин без кога нема дељања а, по свему судећи, ни писања“.

Литература коју Милош користи у својим радовима говори о његовој изузетној обавештености о предмету истраживања, али исто тако и о интелектуалном поштењу, да консултује, преприча, цитира мисао, став, сваког релевантног аутора. Милош предано и поштено у литературу уноси свако иоле значајно дело за тему којом се бави. Треба увек погледати литературу коју Милош наводи иза сваког свог чланка, рада у зборнику, или књиге и монографије. То је већ вредност сама по себи. Јер, аутор се ни после десетине објављених

књига, а написао их је чак четрдесетак, још није „дрзнуо“ да пише без навода и литературе, то јест без научне апаратуре. Овакав манир озбиљног и одговорног научника баш не краси добар део српске научне заједнице. Милошева дела су беспрекорно теоријски и методолошки утемељена, он и писмено и усмено просвећује и поучава, конструише и креира, учено и духовито импровизује. Милош је аутор многих широко прихваћених политиколошких и геополитичких конструкција и синтагми, што га сврстава у ред водећих српских политичких списатеља и мислилаца. Милошева мајсторија у коришћењу речи и реченица понекад личи на игру коју аутор заповеда како би успоставио што бољу и „срдачнију“ комуникацију са аудиторијумом, да би се корак по корак улазило у свет појмова, термина, мишљења, принципа, чињеница, ставова, које аутор зналачки, духовито, са много неологизама распростире сад, ту као неку нову непорециву стварност.

О кључним тачкама књиге *Изневерена држава: Србија и Црна Гора у времену разлаза* (2007)

Од бројне литературе Милоша Кнежевића овом приликом анализираћемо неке делове књиге *Изневерена држава: Србија и Црна Гора у времену разлаза* (2007). У овој обимној књизи од 566 страна, Милош Кнежевић је изнео опсежну критику индипендентистичког и монтенегринског концепта црногорства, посебно у глави под називом „Јесу ли Црногорци Срби?“. Књига представља историјско-политиколошку анализу феномена црногорства и узрока ембриона црногорског националног, језичког, црквеног и државног ентитета у савременом периоду. Кнежевић је у овој књизи презентовао обимну и исцрпну литературу и изворе, размотривши све аспекте црногорства као српства и само-Црногорства.

Кнежевић пише о бесмисленом покушају српско/црногорског раздвајања, где презентује историјат Србије и Црне Горе пре настанка Југославије, као и њихово предјугословенско уједињење. Он такође указује на разорне последице Устава из 1974, те на партијско креирање црногорске нације и одметање од српства. Детаљно и контекстуално приказује Жабљачки устав из 1992. и његове последице. Политику црногорског руководства у том периоду персонификују Момир

Булатовић и Мило Ђукановић и она се према заједничкој држави, како истиче Кнежевић, може описати као политика и за и против. Ипак, на референдуму 1992. године Црна Гора се изјаснила за заједничку државу са чак 95,94% изашлих бирача. Али за разлику од првог уједињења (1918) које је остварио српски народ Црне Горе са српским народом Србије, ово друго остварио је црногорски народ Црне Горе са српским народом Србије, наводи аутор запажање историчара Радоша Љушића. Као неко ко непогрешиво уочава суштинску природу политичких процеса и односа, Милош Кнежевић анализује партијски, концепцијски и државотворни сукоб Мила и Момира, те Србије и Црне Горе око концепта заједничке државе – ДЗСЦГ – коју је Коста Чавошки именовao као „Ђукађин“ – творевина двојице владара Мила Ђукановића и Зорана Ђинђића.

Бројни су извори, литература и аутори које Кнежевић презентује и критички анализира у приказивању историјских, етничких, геополитичких и идентитетских питања у савременој Црној Гори. Овде можете прочитати осврт на став – књигу Батрића Јовановића *О расрбљивању Црногораца као о Стаљиновом и Титовом злочину*, те став историчара Влада Стругара да „Црногорци нису Срби није изумљен ни у Црној Гори, ни у Србији, баш нигдје међу Србима. Штавише, чак су и предводници главарско-сељачке странке федералиста у Црној Гори, између два свјетска рата, тежећи, у крајњем, обнови засебне црногорске државе, свуд говорили да су Црногорци племе, прво међу Србима“ (стр. 188). Ова књига је актуелна и због тога што сведочи ставове Милована Ђиласа о томе да су Црногорци Срби, али да су стварани као нација за потребе комунистичке идеологије и Брозове југословенске федералистичке геополитичке слагалице. Ђилас Титу: „Црногорци јесу Срби“ – Тито Ђиласу: „Добро, али сада треба република“ (стр. 229). Све ово су ставови о које се саплићу савремени црногорски суверенисти које аутор свестрано презентује и критички преиспитује. Поред Секуле Дрљевића и Савића Марковића Штедимлије – зачетника антисрпске теорије о Црногорцима као Црвеним Хрватима, ту су и њихови савремени наследници – актуелна политичка и „научна“ елита Црне Горе, који „Црногоризацију проводе кроз грађанизацију“ (стр. 425). Кнежевић наводи име-

на и дела овејаних суверениста – Душана Ичевића, Шпира Кулишића, Мијата Шуковића, Миленка Перовића, Сретена Зековића, Јеврема Брковића, Новака Килибарде, Радослава Ротковића и других. Дела Штедимлије и Дрљевића универзална су енциклопедија дукљанско-монтенегринске мисли о релевантним питањима историје, политике, вредности раса, етногенезе Црногораца, итд. Куда су се упутили Црногорци преобликовани у Монтенегрине? – пита се Кнежевић (стр. 218).

Координатори и учесници *Покрета за независну Црну Гору* су некадашњи комунистички функционери који су као кумровачки омладинци учествовали у раду федералних органа (Мило Ђукановић, Светозар Маровић, Филип Вујановић, Миодраг Вуковић, Миодраг Влаховић, Бранко Луковац, Вукашин Мараш и др.) Други су, опет, текли научну каријеру кроз неукусне и снисходљиве хвалоспеве Титовом и Кардељевом делу. Аутор наводи и Теразијске зеленаше, а један од њих је Јово Капичић (Капа), који каже: „Ја сам ослободио Београд и хоћу независну Црну Гору.“

Све што се дешавало у Црној Гори поводом њеног одметања од српства и Србије било би смешно – комично, да све то нема далекосежно штетне геополитичке последице. Нигде на свету једна држава није постала независна под условима какве је Запад применио у Црној Гори. На референдуму за независност (мај 2006) било је довољно да свега 55% изашлих изгласа независност малене (630.000 становника) Црне Горе. При томе је онемогућено гласање 264.000 држављана Црне Горе који живе у Србији, али не и дијаспори коју су углавном чинили Албанци, Бошњаци и Хрвати. Око 2/3 Срба из Црне Горе гласало је за заједничку државу, а њих око 66.000 за црногорску независност. Све је удешено тако да Црна Гора своју независност добије у пакету са Косовом. Независна Црна Гора замишљена је као инструмент Запада за геополитичко опкољавање Србије.

Песник Матија Бећковић овако види црногорску независност: „На неверендуму и неферендуму, каквог на свету није било, браћа Невер и Нефер победили су свој народ и тако постали Ромул и Рем суверене Црне Горе. Њихова сувереност држи се на концу од пола промила. Они који су им је донели отишли су одакле су и дошли а Црну Гору остави-

ли преполовљену, покрадену и осрамоћену. Половина слави, половина плаче, противници се наслађују, пријатељи тугују. Ако нису кривотворили, то би им било први пут, ако јесу, никад нису кривотворили мање а украли више“.

Књижевник Момир Војводић за црногорштину оптужује младог Милована Ђиласа, који је својом брошуром „Црногорско национално питање“ „...посијао зло сјеме данашњег и ноћашњег нацистичког дивљања црногорских суверенаца шизофреника... Откако нас је историјска несрећа Ђиласнула 1946. године до данас Црном Гором кипи национал-шизофренија антисрпска, чија је острашћеност немјерљива данас у Црној Гори“ (стр. 371).

Кнежевић детаљно пише о политици Коминтерне и КПЈ о националном питању, што је посебно дошло до изражаја на Четвртом конгресу КПЈ, одржаном 1928. године у Дрездену, када се први пут у партијским документима помиње „црногорско питање“. Треба истаћи да су „изумитељи“ црногорске нације – Секула Дрљевић и Савић Марковић Штедимлија инструисани од др Иве Пилара и др Милана Шуфлаја, водећих хрватских идеолога и геополитичара између два светска рата, који су лансирали тезу да су Црногорци по националности Црвени Хрвати, илирског ‘подријетла’, а по вери католици. Током Другог светског рата обојица су били блиски сарадници Анте Павелића. Дрљевић је био близак са комунистима, које је, након што се одметнуо од српства, као адвокат бранио на судовима Краљевине Југославије. Историчар Милорад Екмечић је уверен да је „Црногорска нација формирана вољом југословенског комунистичког вођства да ослаби бројчану и територијалну величину српског фактора у Југославији“ (стр. 390). У овој књизи можете прочитати и критичку анализу о стварању црногорског језика и Црногорске православне цркве, супротстављајући научне ставове савремених српских лингвиста и филолога попут Павла Ивића, Петра Милосављевића и других наспрам Војислава Никчевића и његових следбеника у покушају конструисања тзв. црногорског језика. О утемељењу тзв. црногорске цркве довољно говори чињеница да ова творевина није призната ни од једне православне аутокефалне цркве.

Најзад, поред бројних занимљивих делова ове књиге поменућемо две реченице које верно илуструју црногорско

антисрпско одметање и државотворно конструисање. Да је стварање црногорске нације и државе било у функцији Брозове кроатокомунистичке идеје о Југославији као држави равнотеже, заснованој на идеји слабе Србије сведочи Добрица Ћосић, када пише: „Етнички, духовни и историјски идентитет народа Црне Горе разаран је, кривотворен и поништаван, не само у име једне идеологије него и за власт, за каријере и привилегије. Црногорство, које је у српском народу синоним чојства и јунаштва, претворило се, у титоизму, у синоним самоиздаје, властољубља и корупције, уносну професију и квалификацију за све положаје и радна и нерадна места у бирократској хијерархији“. Какав историјски и етнојезички галиматијас је настао комунистичким форсирањем црногорства, мимо и против српства, геополитички пројекат који ће бити настављен у савременој НАТО-Западној визији Црне Горе – илуструје следећи „неспоразум“: На неком међународном научном скупу у Београду помињали су се мало Срби а мало Црногорци. Један Бугарин, не сналазећи се у томе, нагиње се ка Васи Чубриловићу (1897–1990) и пита, у поверењу: „О чему се ту ради, ко су сад ти Црногорци? А Васо му одговара: - Црногорци, то су Вам, колега, Срби у дивљем стању.“